

Иван Р. ДИМИТРИЈЕВИЋ *

Проф. др Горан Ј. МАНДИЋ **

Факултет безбедности, Универзитет у Београду

ДОИ: 10.5937/bezbednost2202080D

УДК: 327.84:004.056

Прегледни научни рад

Примљен. 15. 4. 2021. године

Ревизија: 29. 11. 2021. године

Датум прихватања: 30. 6. 2022. године

Отворени извори података и обавештајни рад

Апстракт: *Савремени обавештајни рад, који је у данашњој форми настао након Другог светског рата, током последњих седам деценија претрпео је многобројне промене. Један од главних чинилаца трансформације обавештајног рада крајем 20. и почетком 21. века засигурно су информационе и комуникационе технологије (ИКТ), док је сегмент у којем је ова трансформација била најдраматичнија управо обавештајни рад заснован на отвореним изворима података (Open Source Intelligence – OSINT). Модерне обавештајне службе стога су имале задатак да прате глобалне трендове покренуте убрзаним развојем интернет технологија и све масовнијом употребом савремених комуникационих технологија, а посебно „паметних“ уређаја. У раду је пружен кратак историјски приказ утицаја технологије на развој обавештајног рада крајем 20. и почетком 21. века, са акцентом на утицају који нове ИКТ имају на ову област, а затим је начињен напор да се изради свеобухватног прегледа кључних и најзначајнијих теоријских осврта на овај процес из перспективе дисциплине обавештајних студија.*

Кључне речи: *отворени извори података, обавештајни рад, обавештајни процес, информационе и комуникационе технологије, ОСИИТ.*

* ivan.dimitrijevic@fb.bg.ac.rs

** gmg381@gmail.com

Увод

За релативно кратко време обавештајни рад прошао је кроз можда највећу трансформацију откако је успостављен као професија пре нешто више од седам деценија. Ова трансформација, изазвана убрзаним развојем *информационих и комуникационих технологија* (ИКТ) с краја 20. и почетком 21. века, на глобалном плану није била ништа ново. Развој и доступност личних рачунара и интернета, и њихово увезивање с телекомуникационим технологијама утицали су на готово све аспекте савременог живота, а посебно на процес рада, те у том смислу данас готово није могуће замислити, али ни пронаћи професију која не зависи од употребе личних рачунара, интернета и различитих мобилних уређаја који су у процесу рада постали и средство за рад и предмет рада. Такође, ИКТ су постале саставни део свих познатих сектора привреде, и производних и непроизводних; присутне су у образовању, култури, науци, саобраћају, банкарству, туризму; и у јавном и приватном сектору. Најкраће, оне су данас свеprisутне.

С друге стране, обавештајни рад није први пут суочен с техничким и технолошким утицајима. Чак се може рећи да се директно развијао под њима. Развој технике и технологије стално је подстицао државу на изналажење нових начина за прикупљање обавештајних података, чак и током 18. и 19. века. На пример, у бици код Флерија 1793. године француска војска користила је балон за извиђање напредовања противничке пешадије, док је током Америчког грађанског рата (1861-1865), проналазач Тадеус Лоу (*Thaddeus Lowe*) такође користио балон ради извиђања кретања снага Конфедерације на бојишту (Jensen et al. 2018: 37), што су илустративни примери употребе тадашњих технологија за потребе обавештајног рада. У периоду који је уследио, све до почетка Хладног рата, развој технике и технологије за потребе вођења рата утицао је и на тадашње ратне обавештајне службе, а посебно током два светска рата.

Откриће радио-таласа и њихова масовна употреба у оружаним снагама зараћених страна изнудило је пресретање радио-комуникација као једну од кључних техника за прикупљање обавештајних података о непријатељу. Коришћење уређаја за шифровање порука ангажовало је многобројне научнике у подухват дешифровања пресретнутих порука зарад остваривања предности у војним операцијама, а за потребе дешифровања немачке „Енигме“ коришћени

су и први механички рачунари. Увођење војних ваздухоплова у оружане снаге држава покренуло је нов начин извиђања непријатељске територије – извиђање из ваздуха. Развој квалитетнијих фотографских објектива додао је овој врсти прикупљања података и могућност њиховог чувања у виду ваздушних фотографских снимака, које су обавештајне службе, али и војни команданти, потом анализирали како би могли да донесу најбољу могућу одлуку на ратишту.

На крају, лансирање првог вештачког сателита у Земљину орбиту довело је до тога да се борба за надмоћ у хладноратовском надметању могла усмеравати не само на директни и тренутни визуелни увид у капацитете противника, већ и на детектовање намера „друге“ стране кроз употребу инструмената, што је до тог тренутка било незамисливо. Најсликовитији пример био је пројекат „Вела“ (*Project Vela*) америчког Министарства одбране, који је за циљ имао праћење Совјетског Савеза у погледу придржавања одредби из Споразума о делимичној забрани нуклеарних проба из 1963. године. Њега је чинило више сателита опремљених уређајима за детекцију јонизујућег зрачења (икс зрака, гама зрака и неутрона), што представља први озбиљни пример електрооптичког прикупљања података помоћу мерења и праћења трагова/отисака (*Measurement and Signature Intelligence – MASINT*).

Прича о трансформацији обавештајног рада непотпуна је без кратког осврта на завршетак Другог светског рата и почетак Хладног рата, кад је успостављен систем који је данас познат као Обавештајна заједница Сједињених Америчких Држава (*The U.S. Intelligence Community*). Обавештајни рад током периода до краја Другог светског рата углавном је био коришћен као подршка оружаним снагама и током ратних дејстава, те је одређени проценат људства ангажованог за његове потребе престајао да обавља тај посао након завршетка сукоба.¹

Због тога што је институционално био везан за систем одбране и ратна дејства, његова систематска употреба након завршетка оружаних дејстава практично је престајала, посебно у погледу активног и свакодневног прикупљања обавештајних података из различитих извора. Обавештајце су углавном сачињавали припадници

¹ У САД је до Другог светског рата постојало свега пар обавештајних служби и све су биле фокусиране на систем одбране и ратна дејства – Морнаричка обавештајна служба, Обавештајна служба Обалске страже и организациона јединица за обавештајни рад Маринског корпуса.

резервног састава оружаних снага који су мобилисани током ратног стања, а припадали су јединицама које се баве извиђањем и диверзантским дејствима, док су у нешто мањој мери били ангажовани и представници академске заједнице у својству аналитичара. Тек након Другог светског рата започиње његова потпуна професионализација и јасна институционализација свих појединачних задатака у склопу обавештајне делатности.

Савремени обавештајни рад

Иако је јасно шта обавештајни рад подразумева, потребно је одредити неке основне појмове ради разумевања ОСИНТ-а. У српском језику не користи се једна реч, као нпр. „обавештајство“ у енглеском (*intelligence*), руском (*разведка*) или француском језику (*renseignement*), већ се користе синтагме у зависности од датог контекста, нпр. обавештајна служба, обавештајни процес, обавештајна анализа, обавештајна делатност/рад и сл. У том смислу, „данас постоји на десетине различитих одређења овог појма, у зависности од тога на који аспект се мисли“ (Димитријевић и Кучековић 2017: 130). Мајкл Ворнер (*Michael Warner*) каже да не постоји општеприхваћено одређење обавештајног рада, те да се он изнова одређује сваки пут кад други аутор то покуша да учини (Warner, 2002), те закључује да се ретко кад једно одређење гради на неком од претходно датих, и поставља питање: „Без јасне идеје о томе шта обавештајни рад (*intelligence*) јесте, како ћемо развити теорију која га објашњава?“ (2002: 15).

Ворнер је пружио и први преглед различитих покушаја одређења појма *intelligence* 2002. године, од којих су нека од најзначајнијих следећа. Шерман Кент (*Sherman Kent*) је још 1949. Године, у свом најпознатијем делу „Стратегијски обавештајни рад за америчку светску политику“ написао да су „обавештајне информације знање које (наши) високопозиционирани цивили и официри треба да поседују ради очувања националног благостања“ (Kent, 1965: ххi). Касније је Волтерс (*Vernon Walters*) нагласио да су у питању „информације, не нужно јавно доступне, о снагама, ресурсима, капацитетима и намерама других држава које могу да утичу на (наше) животе и сигурност наших грађана“ (Walters, 1978: 621). Најзад, Киркпатрик (*Lyman B. Kirkpatrick Jr.*) каже да су то „знање и пред-

виђање којима државе теже ради одговора на спољне претње и заштите њихових виталних интереса, а посебно благостања њихових грађана“ (Kirkpatrick, 1997: 365).

Од тренутка кад је Кент одредио обавештајни рад (*intelligence*) као појам с вишеструким значењем, расправе о томе шта тај појам подразумева и/или захвата, трају готово 70 година. Наведени примери из Ворнерове компилације представљају само део разноврсних одређења овог појма, али су довољни за разумевање основних појмова везаних за ову тему. Кент је широј академској заједници представио *intelligence* као: 1) знање, 2) организацију и 3) активност (Kent, 1965). У том смислу, *intelligence* може да се схвати као обавештајна информација, као обавештајна служба и као обавештајни процес.

Кад говоримо о обавештајном раду, ту најчешће мислимо на оно што се у пракси назива обавештајним процесом (обавештајним циклусом), а што су различити практичари и теоретичари сводили на четири или више основних фаза које се, условно речено, реализују једна за другом тако да последња фаза завршава тамо где почиње прва. У овом процесу централну улогу имају обавештајни аналитичари, али ту не треба занемарити ни друге актере, а посебно оне ван обавештајних служби. Овако постављен обавештајни процес крајње је поједностављен, али то не умањује његову апстрактну вредност приликом описа овог процеса на начин који би већини људи био прихватљив и разумљив.

Могуће је трасирати прве описе обавештајног процеса у периоду око Првог светског рата, кад су поједина упутства копнене војске оружаних снага САД препознала „прикупљање, сравњивање и дистрибуцију војних обавештајних података“ (Wheaton, 2011) у склопу војно-обавештајног одсека. Међутим, не постоје детаљније информације о томе да ли су се овако постављени делови процеса одвијали линеарно и циклично. Даље, до 1926. године припадници војних обавештајних структура препоручивали су четири функције које су потребне за тактички обавештајни рад у борбеним условима, а то су били „захтеви, прикупљање, коришћење (анализа) и дистрибуција“ (Haines, 1934, према: Wheaton, 2011). И у овом случају није било познато да ли се поменуте функције реализују линеарно и циклично.

Кризан (1999) даје најједноставнији приказ обавештајног процеса преко шест елемената: „1) доносиоци одлука шаљу захтеве обавештајној служби; 2) обавештајна служба спроводи прикупљање података; 3) прикупљени подаци се затим сређују; 4) сређени подаци се анализирају и тумаче; 5) анализе се прослеђују корисницима (доносиоцима одлука); 6) на основу добијених анализа, доносиоци одлука шаљу нове захтеве (повратна информација) обавештајној служби“ (Krizan, 1999: 7-8). Овде треба нагласити да се без последњег корака обавештајни процес може посматрати као линијски, а не као циклични, што је дуго и била пракса обавештајног рада. Повратна информација служи унапређењу квалитета будућих обавештајних анализа, те је обавештајни рад у форми циклуса данас општеприхваћен.

Данас у вези с врстама прикупљања обавештајних података постоји консензус и у стручним и у академским круговима око поделе на тзв. обавештајне дисциплине (прикупљања података): ХУМИНТ (преко људи – агентурни рад), СИГИНТ (пресретањем сигнала телекомуникација или електронско прикупљање података), МАСИНТ (помоћу инструмената), ИМИНТ (од сателитских и аероснимака) и ОСИНТ (из отворених извора).²

Отворени извори података представљају све јавно доступне изворе података из којих, за потребе обавештајног рада, у обавештајном процесу могу да се произведу обавештајне информације. Кад је реч о њиховој класификацији, постоји више подела у зависности од приступа аутора који се њима бави, а најчешће се користи следећа, коју је дао Гибсон (2007:80) на основу природе извора података.

Медијски извори:

- традиционални електронски медији (радио-дифузија и сателитско емитовање);
- традиционални штампани медији (дневне и недељне новине, магацини, стручни часописи);
- традиционални медији у дигиталном формату, односно они којима се приступа онлајн;

² Human Intelligence (HUMINT), Signals Intelligence (SIGINT), Measurement and Signature Intelligence (MASINT), Imagery Intelligence (IMINT), Open-Source Intelligence (OSINT).

- компилације постојећих извора који су доступни на интернету, тзв. базе догађаја (*GDELT*, *Factiva*, *BBC Monitoring* и др.).

Тзв. сиви извори:

- научна истраживања, академски часописи, стручњаци и специјалисти;³
- информације с научних и стручних конференција, изложби и сајмова, конвенција, округлих столова, стручних скупова итд.;
- статистички подаци и базе података које креирају институције из јавног сектора;
- истраживања тржишта и јавног мњења, као и базе података приватног сектора.

Комерцијални производи:

- специјализоване публикације етаблираних струковних организација (*Jane's*, *Oxford Analytica*, *Economist Intelligence Unit* итд.);
- комерцијални снимци (приватни комерцијални сателити);
- стручњаци за картографију (*Eastview Cartographic*);
- услуге процене ризика;
- истраживања тржишта и базе података из приватног сектора.

Тзв. очевици:

- појединци на терену, углавном ангажовани у међународним организацијама или они који су се нашли на одређеном месту у датом тренутку (путници, новинари, мигранти, пословни људи).

Имајући у виду да је у питању таксономија која је дата 2007. године, Гибсон и остали аутори који су се тад бавили истраживањем ОСИНТ-а оправдано нису имали представу о томе колики ће помак у овој области направити интернет, а посебно развој друштвених мрежа и пратећих алата и техника за њихову анализу.

³ Научни резултати данас могу да се посматрају као посебан корпус отворених извора података, пре свега због чињенице да су они у великој мери јавно, односно бесплатно, доступни путем различитих „база знања“.

У том тренутку интернет је тек био у зачетку фазе 2.0, у којој ће се појавити рудиментарни облици садржаја које могу да генеришу и други корисници осим оних који поседују одговарајућа средства, знања и инфраструктуру за постављање онлајн садржаја. Како бисмо разумели контекст модерног утицаја отворених извора података на трансформацију обавештајног рада, у наредном тексту биће направљен историјски осврт на утицај јавно доступних извора података на обавештајни рад.

Отворени извори података и обавештајни рад до 20. века

Историја обавештајног рада богата је сликовитим примерима ОСИНТ-а за потребе стицања стратегијске предности над противником, у рату или миру. У путопису *Писма из Русије 1839*, маркиз Де Кистин (*Astolphe de Custine*) запазио је да „уколико је тачно да боље дипломате можемо пронаћи међу Русима него код већине напредних народа, разлог за то је чињеница да наша штампа информисе Русе о предлогу сваког плана и о сваком догађају који се код нас одвија“ (de Custine, 1844: 95). Занимљиво је да је у исто време цар Николај I Павлович Романов, током Кримског рата, изјавио следеће: „Нису нам потребни шпијуни. Имамо Тајмс.“ (цитирано у: Haswell, 1977). Иако је Николај I изгубио Кримски рат, а Де Кистин био оспораван и прогањан након објављивања књиге, њихова запажања изузетно су битна за разумевање значаја онога што је данас познато као ОСИНТ. Иако је подразумевано да се грађани преко медија информису о свим битним државним одлукама у реалном времену, поменуте деветнаестовековне опсервације говоре о томе да је значај отворених извора података практично константан без обзира на период и просторну ограниченост.

Други историјски пример односи се на Амерички грађански рат (1861-1865). Од самих почетака овог сукоба, дневна штампа у Унији у више наврата објављивала је податке о распореду снага на основу којих су политички и војни доносиоци одлука Конфедерације изводили вредне информације о даљем поступању. Објављивање тих података било је толико очигледно да је тадашњи министар рата Конфедерације Лирој Вокер (*Leroy Walker*) изјавио да ће због такве ситуације „јужњачке новине комуницирати с јавношћу уз истрајну, али разумну резерву“ (Fishel, 1996: 42).

И у једном и у другом случају подаци из отворених извора нису помогли корисницима у добијању рата, али можемо претпоставити да су утицали на његов ток и трајање. Свакако, у првом случају отворени извори података пружили су довољно информација о намерама непријатеља, док су у другом били извор информација о капацитетима, што потврђује њихов значај за оба аспекта обавештајног рада на начин на који их је дефинисао Хјуз-Вилсон (John Hughes-Wilson) (Hjuz-Vilson, 2013: 10-21).⁴ Отворени извори података јасно су указивали на употребну вредност за производњу обавештајних информација далеко пре професионализације обавештајног рада.

Отворени извори података и обавештајни рад у 20. веку

Двадесети век, а посебно период након завршетка Другог светског рата, посебно је интересантан за анализу експанзије ОСИНТ-а, не само због тога што тада долази до наглог повећања количине јавно доступних података, већ и због тога што је то узроковало неке од кључних трансформација у савременом обавештајном раду. ОСИНТ активности примарно су биле фокусиране на рат и биле су привремене, да би се касније задржале и током готово целог Хладног рата. Томе је умногоме помогао нагли глобални развој радио-дифузије и телекомуникација.

Током Другог светског рата, у склопу америчке Канцеларије за стратегијске послове (*Office of Strategic Services – OSS*), претече ЦИА, успостављено је Одељење за истраживање и анализу (*Research and Analysis Branch*) чији задатак је био да производи извештаје на основу вести из дневне штампе, часописа, прес-клипинга и радио-преноса из целог света, фокусирајући се на информације и фотографије које могу да одају неке од кључних обавештајних података о непријатељским снагама или намерама (Colquhoun, 2016). Као и сама Канцеларија, и то одељење расформирано је након рата.

Кључни догађај за ОСИНТ у 20. веку било је успостављање првих самосталних организација с циљем праћења отворених извора података почетком Другог светског рата. У Уједињеном Краљевству је 1939. године Влада основала компанију *BBC Monitoring*, која јој

⁴ Хјуз-Вилсон објашњава намере и капацитете као кључне појмове за разумевање потешкоћа с којима се суочава „произвођач“ обавештајних информација (Hjuz-Vilson, 2013: 13).

је обезбеђивала информације из страних медија за потребе доношења одлука током рата, док је у Сједињеним Америчким Државама 1941. године основана Служба за праћење информација страних емитера (*Foreign Broadcast Information Service, FBIS*), која је након рата постала део Централне обавештајне агенције. Та служба од 2005. године функционише под називом *Open Source Center*, а од 2015. године као *Open Source Enterprise* и припада Директорату за дигиталне иновације Централне обавештајне агенције.

Друга генерација ОСИНТ-а

Догађај који је променио однос модерних обавештајних система према значају интернета, а посебно друштвених мрежа, била је тзв. зелена револуција у Ирану 2009. године. Млађи организатори и учесници протеста користили су интернет за координацију активности, као и за ширење виралних снимака којима би скренули пажњу јавности и тако мобилисали људе за учешће у протестима. Томе је у великој мери допринела чињеница да је у Ирану у години пре тога употреба интернета скочила за 14%, а број мобилних телефонских претплатника порастао за 13% (Colquhoun, 2016). Количина информација коју су новинари са ових протеста делили онлајн у реалном времену била је сигнал обавештајним службама да је интернет више него користан ресурс за праћење догађаја у неприступачним и удаљеним деловима света.

Развој интернета и повећање значаја друштвених мрежа учинили су ОСИНТ комплекснијим у погледу извора и метода које су на располагању обавештајним аналитичарима. Управо ова трансформација од толиког је значаја да поједини аутори сматрају да би га требало посматрати као другу генерацију ОСИНТ-а (Williams, Blum, 2018).⁵ Овде ће бити пружен кратак преглед одређења друге генерације ОСИНТ-а, као и дискусија о томе на који начин се он разликује од традиционалне праксе ОСИНТ-а, и биће презентоване оне подврсте које су специфичне за другу генерацију ове обавештајне дисциплине.

Према подацима које су пружиле Вилијамс (*Heather J. Williams*) и Блам (*Iana Blum*), друга генерација ОСИНТ-а заснива се на чиње-

⁵ У питању је истраживање под насловом „Одређивање друге генерације ОСИНТ-а за систем одбране“ које су Вилијамс и Блам спровеле у оквиру корпорације РАНД 2018. године.

ници да ОСИНТ није више само засебна дисциплина, већ да је на одређени начин успео да „продре“ и у остале дисциплине као што су ХУМИНТ, ИМИНТ, СИГИНТ и МАСИНТ.⁶ На пример, бесплатно доступни сервис и платформе које су засноване на сателитским снимцима или снимцима са земље (*Google Earth*, *Google Street View*) представљају примере података из корпуса ИМИНТ дисциплине који су јавно доступни; подаци из приватног и свакодневног живота појединаца на профилима на друштвеним мрежама могу да буду корисни као допуна традиционалној ХУМИНТ дисциплини; разне бесплатне апликације и сервис који прате и визуализују резултате мерења физичких појава (сеизмичких показатеља, загађења ваздуха и сл.) могу се користити као подаци добијени МАСИНТ дисциплином итд.

У том смислу, истраживачи корпорације „РАНД“ понудили су нову таксономију ОСИНТ-а, која је заснована на новој природи јавно доступних података и информација: 1) класични (традиционални) медијски садржаји, укључујући онлајн садржаје, 2) „сива литература“, 3) садржаји друштвених мрежа у краткој форми и 4) садржаји друштвених мрежа у дужој форми (Williams, Blum, 2018: 10-12). У погледу две нове категорије извора, аутори нуде преглед следећих група техника и алата које треба да олакшају процес прикупљања и филтрирања: алати за лексичку анализу, алати за анализу друштвених мрежа и алати за геопросторну анализу.

Најзначајнија истраживања утицаја отворених извора података на савремени обавештајни рад

Упоредо с првим одређењима обавештајног рада и развијањем првих систематизованих знања о обавештајном процесу, након Кентовог кључног доприноса настанку дисциплине обавештајних студија појављивала су се и прва истраживања и теоријски осврти на значај и улогу отворених извора података на садржај обавештајног рада. Прво истраживање које је индиректно обухватило и ОСИНТ спровели су 1974. године О’Лири (*Michael K. O’Leary*) и сарадници. У раду под називом Квантитативно истраживање међународних односа и анализа спољних послова они су представили резултате ис-

6 Ауторке су разрадиле тезу коју је дао Ловентал 2001. о тзв. новој визуализацији обавештајних дисциплина у 21. веку (Lowenthal, 2001).

траживања које је требало да прикаже могућности и ограничења која квантитативна истраживања упоредне политике и међународних односа генерално имају за аналитичаре спољне политике, а конкретно за обавештајну агенцију Стејт департмента (*Bureau of Intelligence and Research*). У прегледу извора које су користили аналитичари ове обавештајне агенције, око 35% чинили су државни документи (уопштени, о испитиваним државама и о дипломатским мисијама), документи међународних организација, штампа и изјаве државника. Око 63% коришћених извора чинили су неидентификовани извештаји засновани на ранијим знањима аналитичара која долазе из општих извора података (O'Leary, 1974: 214).

Прву значајну монографију о улози ИКТ у обавештајном раду објавио је Грегори Тревертон (*Gregory F. Treverton*), један од тренутно најутицајнијих теоретичара обавештајног рада. Године 2004. у књизи под називом Преобликовање националног обавештајног рада за информационо доба Тревертон објашњава тзв. Револуцију отворених извора података након Хладног рата (Treverton, 2004). Велики утицај на разумевање и објашњавање улоге и значаја ОСИИТ-а дали су и Хамилтон Бин (*Hamilton Bean*) у монографији Нема више тајни: отворени извори информација и преобликовање америчког обавештајног рада (Bean, 2011) и Едвард Апел (*Edward J. Appel*) у монографији Интернет претраживања за провере, истраге и обавештајне информације из отворених извора (Appel, 2011).

У међувремену је Стевин Гибсон (*Stevyn Gibson*) 2004. године у свом чланку пружио анализу чинилаца који су у 21. веку утицали на повећање улоге и значаја ОСИИТ-а. По њему, обавештајни рад у 21. веку биће обликован кроз утицај три изузетно моћне силе: 1) постмодернизма у коме се савремено друштво развија, 2) глобализације преко слободних тржишта и оријентације ка потрошачима и корисницима услуга, и 3) свеprisутног друштва ризика и његове комплексности, неизвесности и двозначности (Gibson, 2004: 17). На тим основама Гибсон је 2007. године завршио истраживање за истоимену докторску дисертацију.

Један од најплодоноснијих аутора у овој области је и Роберт Стил (*Robert D. Steele*), који се бавио војном обавештајном анализом и значајем ОСИИТ-а за рад војних обавештајних служби. Током деведесетих година прошлог века објавио је више чланака и књига из ове области и може се сматрати пиониром публицистике

кад се говори о отвореним изворима. Међутим, његов ексклузивни приступ из перспективе бившег припадника Централне обавештајне агенције треба узети с резервом, а његове радове треба обавезно упоређивати с другим радовима из ове области. Свакако, највећи допринос који је Стил пружио другим истраживачима јесу типологије употребе и значаја ОСИНТ-а (Steele, 2012).

Вредне изворе разматрања ОСИНТ-а дали су Ловентал (Lowenthal, 2001), Генон (Gannon, 2001), Меркадо (Mercado, 2004), Берк (Burke, 2007), Бетс (Betts, 2007) и Бин (Bean, 2011). Ловентал је први аутор који је указао на свеprisутност отворених извора података у тајним начинима прикупљања обавештајних података. Генон се усмерио на проблем све веће количине отворених извора података и потребе за стварањем јединствене базе тих података која би била доступна свим агенцијама у склопу обавештајне заједнице. Меркадо је био први аутор који се усмерио на промене у обавештајном раду због све већег значаја отворених извора података. Бурк пружа свеобухватан преглед употребе отворених извора у америчкој обавештајној заједници од краја Другог светског рата до данас, с посебним нагласком на врстама отворених извора који се данас користе у обавештајној анализи. Он тврди да је ОСИНТ најстарија врста прикупљања обавештајних података:

„Током Другог светског рата и хладног рата ... радијски и штампани извори чинили су већину прикупљених обавештајних података. Процењује се да је око 80% вредних обавештајних података долазило из отворених извора. Револуција у развоју ИКТ драматично је убрзала приступ и увећала вредност ОСИНТ-а, омогућавајући брже и јефтиније прикупљање и анализу. ... Оно што се догодило је отклон од хладноратовског менталитета. ... У новом окружењу аналитичар се суочава са обиљем информација које се могу прибавити брзо и јефтино. Проблем више није како прибавити, већ шта радити са огромном количином доступних информација“ (Burke, 2007: 11).

Бетс (Betts, 2007) се бавио улогом знања и моћи у америчкој националној безбедности у монографији у којој је посебну пажњу посветио обавештајном раду у 21. веку и улози отворених извора података у његовом развоју. Бин (Bean, 2011) је у монографији о уло-

зи ОСИНТ-а у преиспитивању америчког обавештајног рада представио развој значаја отворених извора, порекло расправа о улози ОСИНТ-а, перспективе развоја ове улоге, као и значај ОСИНТ-а за обавештајну заједницу САД.

Гибсон (2007) се у дисертацији *Open Source Intelligence: A Contemporary Intelligence Lifeline* бави питањем на који начин отворени извори података доприносе обавештајном раду. Он је у истраживању спровео следеће кораке:

- „свеобухватни преглед и анализу релевантне литературе ради успостављања историјских, политичких и контекстуалних карактеристика истраживачког проблема, као и због указивања на потребу за оваквим истраживањем;
- критичку анализу досад коришћене методологије ради примене одговарајућег истраживачког модела;
- развој модела који описује специфични допринос отворених извора на основу података из студија случаја хелија отворених извора⁷ и аналитичара;
- проверу „прочишћеног“ модела на одабраној студији случаја ради теоријског уопштавања;
- закључивање на основу теоријског уопштавања модела и пружање препорука за вођење политике“ (Gibson, 2007: 4).

Пројекат истраживања представио је и графички, где раздваја прелиминарни модел заснован на прегледу литературе, претходном искуству и прелиминарним запажањима, од прилагођеног модела заснованог на пракси употребе отворених извора и иницијалним студијама случаја. Такође се фокусира на једну карактеристику отворених извора која је пресудна за разумевање њихове улоге за доносиоце одлука. У питању је веза отворених извора с тајним изворима обавештајних података. У том смислу Гибсон се осврће на Тревертонову (Treverton, 2007) тврдњу да је „једина права вредност тајних обавештајних података у томе што се они упоређују с јавно доступним подацима“.

⁷ Хелије су организационе јединице обавештајних служби које се баве само употребом отворених извора података у обавештајној анализи.

Закључак

Чињеница је да је информациона револуција можда један од најзначајнијих чинилаца који су обликовали правце развоја савременог обавештајног рада, конкретно у сегментима прикупљања података, обавештајне анализе, информационе безбедности, извођења тајних операција итд. (Миљковић, 2020: 157). Кад говоримо о отвореним изворима података, њихов утицај не треба раздвајати од модерног развоја ИКТ. Чак, имајући у виду квантитет и квалитет јавно доступних података на интернету, отворени извори података сигурно имају поприлично велики значај за савремени обавештајни рад у погледу правовременог стицања стратегијске предности у области спољне и безбедносне политике једне или више држава. То се, наравно, односи како на националне обавештајне службе, тако и на обавештајни рад у приватном сектору (видети: Димитријевић и Кучековић, 2017).

ОСИИТ данас није само пуко праћење медија других држава или прикупљање података преко дипломатских представништва. Количина свакодневних информација, у смислу новости (вести), која се произведе на интернету сваког минута, укључујући и друштвене мреже, достигла је ниво на којем је бесмислено „ручно“ пратити вести из целог света. За то постоји изузетно развијен и софистициран софтвер који аутоматизује прикупљање, па и селекцију информација од значаја за оног ко организује прикупљање. У том погледу количина софтверских ОСИИТ алата који су данас доступни појединцу вишеструко превазилази капацитете које су током Хладног рата поседовали обавештајни системи великих сила.

Таква ситуација, међутим, не значи да је данас једноставно и лако искористити поменуте алате за обавештајни рад. Количина произведених података и информација такође превазилази оквире у којима су се подаци генерисали током већег дела 20. века. Брзина реаговања на догађаје који се одигравају на другој страни планете данас је од пресудног значаја за стицање класичне стратегијске предности у спољној и безбедносној политици већине држава света. Поред тога, огромна количина података који се сваке секунде генеришу на интернету и друштвеним мрежама захтева адекватно и брзо филтрирање како би се дошло до онога што је релевантно за креирање обавештајних информација. У том погледу употреба софтверских алата и техника које помажу да се дође до онога што је у обавештајном погледу корисно данас је постала стандард у савременим обавештајним службама.

Литература

1. Agrell, W., Treverton, G. F. (2015). *National Intelligence and Science: Beyond the Great Divide in Analysis and Policy*. Oxford: Oxford University Press.
2. Appel, E. J. (2011). *Internet Searches for Vetting, Investigations, and Open-Source Intelligence*. London: CRC Press.
3. Bean, H. (2011). *No More Secrets: Open Source Information and Reshaping of U.S. Intelligence*. Santa Barbara: Praeger Security International.
4. Betts, R. K. (2007). *Enemies of Intelligence: Knowledge and Power in American National Security*. New York: Columbia University Press.
5. Burke, C. (2007). *Freeing Knowledge, Telling Secrets: Open Source Intelligence and Development*. Robina: Centre for East-West Cultural and Economic Studies.
6. Colquhoun, C. (2016, July 14). A Brief History of Open Source Intelligence. *Bellingcat*. <https://www.bellingcat.com/resources/articles/2016/07/14/a-brief-history-of-open-source-intelligence/>, доступан 12. 3. 2021.
7. de Kistin, A. (2009). *Rusija 1839*. Beograd: Službeni glasnik.
8. Fishel, E. C. (1996). *Secret War for the Union: The Untold Story of Military Intelligence in the Civil War*. Boston: Houghton Mifflin.
9. Gannon, J. (2001). The Strategic Use of Open-Source Information. *Studies in Intelligence*, 45(3):67-71.
10. Gibson, S. (2004). Open Source Intelligence: An Intelligence Lifeline. *The RUSI Journal*, 149(1):16-22.
11. Gibson, S. D. (2007). *Open Source Intelligence: A Contemporary Intelligence Lifeline (PhD Thesis)*. Cranfield: Cranfield University.
12. Haines, O.L. (1934). *Proposed Revision of TR 210-5, Combat Intelligence Regulations, September 20, 1926*. Fort Leavenworth, KS: The Command and General Staff School, доступно на <http://cgsc.contentdm.oclc.org/cdm/singleitem/collection/p4013coll14/id/635>, према: Wheaton, K.J. (2011, May 25). The “Traditional” Intelligence Cycle and its History. *Sources and Methods*, доступно на: <https://sourcesandmethods.blogspot.com/2011/05/part-4-traditional-intelligence-cycle.html> (приступљено 13.03.2021).
13. Haswell, J. (1977). *Spies and Spymasters: A Concise History of Intelligence*. London: Thames and Hudson.

14. Hјuz-Vilson, Dž. (2013). *Greške i zataškavanja vojnoobaveštajnih službi*. Beograd: Albion Books.
15. Jensen, C.J., McElreath, D.H., Graves, M. (2018). *Introduction to Intelligence Studies (Second edition)*. New York: Routledge.
16. Kent, S. (1965; 1949). *Strategic Intelligence for American World Policy*. Princeton: Princeton University Press.
17. Kirkpatrick, B. L. (1997). "Intelligence", in: Jentelson, W. B., Paterson, G. T., Rizopoluos, X. N. (Eds.) (2001). *Encyclopedia of US Foreign Relations (Vol. 2)*. New York: Oxford University Press.
18. Krizan, L. (1999). *Intelligence Essentials for Everyone*. Washington, D.C.: Joint Military Intelligence College.
19. Lowenthal, M.M. (2001). OSINT: The State of the Art, the Artless State. *Studies in Intelligence*, 45:61-66.
20. Mercado, S.C. (2004). Sailing the Sea of OSINT in the Information Age. *Studies in Intelligence*, 48(3):45-55.
21. O'Leary, M. K. et al. (1974). The Quest for Relevance: Quantitative International Relations Research and Government Foreign Affairs Analysis. *International Studies Quarterly*, 18(2):211-237.
22. Steele, R. D. (2012). *The Open-Source Everything Manifesto: Transparency, Truth, and Trust*. Berkeley: Evolver Editions.
23. Treverton, G.F. (2004). *Reshaping National Intelligence for an Age of Information*. Cambridge: Cambridge University Press.
24. Walters, V. (1978). *Silent Missions*. Garden City: Doubleday.
25. Warner, M. (2002). Wanted: A Definition of "Intelligence". *Studies in Intelligence*, 46(3):15-22.
26. Williams, H. J., Blum, I. (2018). *Defining Second Generation Open Source Intelligence (OSINT) for the Defense Enterprise*. Santa Monica: RAND Corporation.
27. Димитријевић, Р. И. и Кучековић, З. (2017). Пословно-обавештајни рад усмерен на конкурентност. Годишњак Факултета безбедности 2017, 127-142.
28. Миљковић, М. (2020). Изазови у раду обавештајних служби у информатичком добу. *Безбедност*, 62(3):143-161.

Open Sources of Data and Intelligence

Abstract: *Modern intelligence, which emerged in its present form after the Second World War, has undergone numerous changes over the last seven decades. One of the main factors in the transformation of intelligence at the end of the 20th and the beginning of the 21st century is certainly the advent of information and communication technologies (ICT), while the segment in which this transformation was the most dramatic is intelligence based on open sources (OSINT). This transformation is not a new phenomenon at the global level.*

The development and availability of personal computers and the Internet, and their connection with telecommunication technologies have influenced almost all aspects of modern life, especially the work process, and in that sense, it is almost impossible to imagine, but also to find a profession that does not depend on personal computers, the Internet, and various mobile devices that have become both a means of work and an object of work in the process of work. Information and communication technologies (ICT) have also become an integral part of all known sectors of the economy, both manufacturing and non-manufacturing; they are present in education, culture, science, transport, banking, tourism; in both the public and private sector. In short - ICTs are ubiquitous today. Modern intelligence services have therefore had the task of following global trends driven by the rapid development of Internet technologies and the increasing use of modern communication technologies, especially 'smart' devices.

Authors summarized some basic terms and notions in Intelligence Studies – intelligence, intelligence process, intelligence disciplines, and collection of data as part of intelligence process. Then they provided a brief historical overview of the impact of open sources on the development of intelligence, with special focus on the end of the 20th and the beginning of the 21st century, with an emphasis on the impact of new ICTs on this aspect of intelligence. At the end, an effort was made to produce an overview of some of the most significant theoretical reviews of this process from the perspective of the discipline of Intelligence Studies.

Authors conclude that OSINT is not just a matter of monitoring the media of other countries or collecting data through diplomatic missions.

The amount of daily information in terms of news produced on the Internet every minute, including social networks, has reached a level where it is pointless to 'manually' cover news from around the world, as there is a highly developed and sophisticated software that automates collection and allows for selection of information relevant to the person organizing the collection. In this respect, the amount of software OSINT tools available to an individual today by far exceeds the capacities possessed by the great power intelligence systems during the Cold War.

Keywords: *Open Sources of Data, Intelligence, Intelligence Process, Information and Communication Technologies, Open-Source Intelligence (OSINT).*